

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

Dit is een testpagina

In juni trokken we nog naar de stembus voor de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen. In oktober staan de gemeente- en provincieraadsverkiezingen voor de deur. Welke trends kunnen we verwachten? Hoeveel Vlamingen gaan straks stemmen nu de opkomstplicht niet langer geldt? En hoe houden we iedereen betrokken bij het democratische proces? We vroegen het aan prof. dr. Sofie Hennau, politicologe en expert in lokale besturen.

GEEN SPIEGELEFFECT

De resultaten van de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen zijn bekend. Wat vertellen die ons over de komende gemeenteraadsverkiezingen?

SOFIE HENNAU: "Wanneer gemeenteraadsverkiezingen aan Vlaamse en federale verkiezingen voorafgaan, zien politici die resultaten vaak als een barometer voor de scores van hun partij. Omgekeerd is dat lastiger. Natuurlijk kunnen we de lokale verkiezingen niet helemaal loskoppelen van wat er op het bovenlokale niveau gebeurt. Zo zagen we bijvoorbeeld daags na de verkiezingsnederlaag van Open VLD in juni al dat Vincent Van Quickenborne zich terugtrok als kandidaat-burgemeester in Kortrijk. De twee beïnvloeden elkaar dus zeker wel, maar tegelijkertijd hebben lokale verkiezingen ook een heel eigen dynamiek. Kiezers kennen de kandidaten beter, brengen meer voorkeurstemmen uit en lokale thema's zijn vaak doorslaggevend in hun keuze. Daarnaast zijn er in veel gemeenten

ook lokale burgerlijsten of samenwerkingen tussen verschillende partijen die op Vlaams of federaal niveau nooit samenwerken. In 2018 had 4 op 5 Vlaamse gemeenten lokale lijsten, en die behaalden samen bijna 20 procent van de stemmen. Daardoor kan je trends op Vlaams of federaal niveau niet zomaar extrapoleren naar het lokale niveau. Bovendien zijn de verkiezingen in oktober ook de eerste verkiezingen waarbij de opkomstplicht niet meer geldt. Hoeveel kiezers zullen daardoor afhaken? Dat hangt van veel factoren af, zoals de voortgang van de regeringsvorming en de tevredenheid van de Vlaming. Sommigen zullen in die context extra gemotiveerd zijn om te stemmen, terwijl anderen net ontmoedigd kunnen raken. Wat de exacte impact zal zijn, blijft moeilijk te voorspellen."

VEEL VERANDERINGEN

Het worden sowieso boeiende verkiezingen voor politicologen.

SOFIE HENNAU: "Absoluut. Er zijn dit

keer best veel veranderingen. Waar voordien de aanstelling van de burgemeester het voorwerp uitmaakte van coalitiesprekken, wordt nu de kandidaat met de meeste stemmen uit de grootste partij van de meerderheid automatisch burgemeester. Hoewel dat in de praktijk in 90 procent van de gevallen al zo gebeurde, zie je het toch wat bewegen op het terrein. Nieuwe kartels worden gesloten om de burgemeesterszetel veilig te stellen waardoor het politieke speelveld wat herverkaveld wordt. En wat als het Vlaams Belang de grootste partij wordt in sommige gemeenten? Zal het cordon sanitaire dan standhouden, of zullen andere partijen toch bereid zijn om met hen te besturen? Die vragen kunnen we pas na oktober beantwoorden. En dan is er uiteraard de afschaffing van de opkomstplicht. Op basis van eerder onderzoek verwachten we wel dat zeven op tien Vlamingen nog zou gaan stemmen, maar is dat echt zo? En welke partijen zullen hierdoor het meest verliezen? Uit onderzoek blijkt dat Groen de meest loyale, politiek

geëngageerde kiezers heeft, en er wordt verwacht dat de afschaffing vooral extreemrechts zal treffen, maar klopt dat echt? En hoe groot zal de impact zijn? Er spelen zoveel factoren mee. Wat is er recent in de gemeente gebeurd? Zijn er schandalen geweest? Al die elementen kunnen de uitslag beïnvloeden.”

VAN PLICHT NAAR KEUZE

De opkomstplicht werd in Vlaanderen alleen afgeschaft bij de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen. Wat was de reden hiervoor?

SOFIE HENNAU: “Er zijn nog maar een paar landen in Europa waar de opkomstplicht geldt. Partijen zoals Open VLD en, in mindere mate, N-VA pleiten al jarenlang voor de afschaffing, omdat ze vinden dat deelname aan verkiezingen niet mag berusten op een verplichting. De opkomstplicht voor de bovenlokale verkiezingen is echter verankerd in de Grondwet en is dus niet zo eenvoudig af te schaffen. Sinds 2001 zijn de gewesten wel bevoegd voor de regelgeving rond de lokale verkiezingen, en dus ook voor de opkomstplicht. Hoewel er al eerder over gedebatteerd werd, is er

nooit een Vlaamse meerderheid gevonden om die opkomstplicht af te schaffen. Onder de regering-Jambon, die bestond uit N-VA, Open VLD en CD&V, lagen die kaarten plots anders. En zij beslisten dat we vanaf oktober 2024 niet meer verplicht zijn om deel te nemen aan de gemeente- en provincieraadsverkiezingen. Maar dat geldt dus alleen in het Vlaams Gewest. In het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijft de opkomstplicht gewoon bestaan.”

”

Wat als het Vlaams Belang de grootste partij wordt in sommige gemeenten? Zal het cordon sanitaire dan standhouden of zullen andere partijen toch bereid zijn om met hen te besturen?

Maar deze afschaffing zal niet meteen de deur openen voor een afschaffing op bovenlokaal niveau.

SOFIE HENNAU: “Dat verwacht ik niet meteen. Want dat zou een grondwetverandering impliceren, en dat is een zware procedure die een tweederdemeerderheid vereist. Aangezien Waalse en progressieve politici in het algemeen geen voorstanders zijn, ligt dat erg moeilijk. Bovendien geldt de opkomstplicht in België al sinds 1893. Met de invoering van het algemeen

meervoudig stemrecht kreeg ook de arbeidersklasse het recht om deel te nemen aan verkiezingen. Conservatieve politici vreesden dat die toevloed aan nieuwe kiezers hun impact op het democratisch proces zou ondermijnen. Door iedereen – en dus ook hun traditionele achterban – te verplichten om te stemmen, wilden ze tegengewicht bieden. Ironisch genoeg zijn het vandaag vooral de progressieve partijen die voor een opkomstplicht zijn, al blijft de redenering enigszins dezelfde: diversiteit garanderen en een representatief deel van de bevolking laten stemmen.”

IEDERE BURGER TELT

Heel wat politicologen toonden zich kritisch over die afschaffing van de opkomstplicht. En ook het middelveld roerde zich. Deel jij die bezorgdheid?

SOFIE HENNAU: “Absoluut. Er is brede consensus onder Vlaamse politicologen, want we kunnen best goed inschatten wat de impact van die opkomstplicht zal zijn. Veel landen, zoals Nederland, gingen ons al voor. Toen bij onze Noorderburen in de jaren 70 de opkomstplicht afgeschaft werd, daalde het aantal kiezers in één beweging met 30 procent. Vandaag stemt nog maar de helft van de Nederlanders voor de gemeenteraad. Dat zou op zich nog niet zo problematisch zijn als die helft de bevolking goed vertegenwoordigt, maar dat is niet geval. We zien dat kortgeschoolden, jongeren, minderheidsgroepen en mensen met een laag inkomen vaak thuisblijven als stemmen niet verplicht is. Ons onderzoek waarin we naar de stem-intenties van de Vlamingen peilden, bevestigt dit. Als deze groepen niet meer stemmen, hoe waarborgen we dan dat het beleid hun belangen behartigt? Het gevaar bestaat dat beleidsmakers hun verzuchtingen steeds minder ernstig nemen als die zich niet meer vertalen in verkiezingsuitslagen. Elke stem – zelfs een foertstem – is een signaal voor de politiek. Zelfs dat politiek wantrouwen of die desinteresse moeten we zichtbaar houden. Daarom moeten we deze moeilijker bereikbare mensen echt blijven motiveren en mobiliseren om tenminste één keer om de zes jaar hun stem te laten horen voor de gemeenteraad. Dat is allesbehalve evident. Ik denk dat daarin een belangrijke rol is weggelegd voor het middelveld.”

ALTERNATIEVE INITIATIEVEN

Kunnen burgerinitiatieven soelaas brengen?

SOFIE HENNAU: “Op lokaal niveau zien we steeds meer burgerpanels en -initiatieven, waarin burgers hun ideeën delen over concrete kwesties en daarrond beleidsvoorstellen ontwikkelen. Maar ook daar zien we uitdagingen. Ook in die initiatieven zijn witte, langgeschoolde mannen van middelbare leeftijd oververtegenwoordigd. Hoe kunnen we daar een meer diverse groep bereiken? En kan digitalisering ons daarbij helpen, ondanks de uitdagingen die hiermee gepaard gaan? Dat onderzoeken we aan UHasselt. Daarnaast is het

BROEDPLAATSEN VAN VERNIEUWING

Jij focust in je onderzoek altijd op het lokale bestuur. Wat maakt dat zo interessant?

SOFIE HENNAU: “Het lokale bestuursniveau wordt onterecht vaak herleid tot het debatteren over losliggende stoeptegels en zwerfvuil, maar gemeenteraden spelen vandaag een cruciale rol in heel wat belangrijke kwesties. Of het nu om klimaatacties gaat, het opzetten van vaccinatiecentra tijdens de coronacrisis of het organiseren van opvangplekken voor vluchtelingen: alle belangrijke globale thema's worden echt tastbaar voor de burger op

”

Toen Nederland in de jaren 70 de opkomstplicht afschafte, daalde het aantal kiezers in één beweging met 30 procent

cruciaal dat de beleidsvoorstellen uit deze initiatieven ook serieus genomen worden. Als burgers hard werken aan voorstellen die vervolgens genegeerd worden, leidt dat alleen maar tot meer frustratie en desinteresse. Denk bijvoorbeeld aan het burgerpanel We need to talk over de hervorming van de partijfinanciering. Ondanks het harde werk van de deelnemers werd geen enkel van hun voorstellen aangenomen door het parlement. Met het onderzoek van onze onderzoeksgroep R4D hopen we de knelpunten van dergelijke initiatieven bloot te leggen en mogelijkheden aan te bieden over hoe het anders kan. Hoe zorgen we ervoor dat politici die ideeën van burgers daadwerkelijk oppikken? En hoe kunnen we diverse burgerinitiatieven stevig verankeren in de lokale besluitvorming? We hopen met dit onderzoek niet alleen op academisch vlak hoge topen te scheren, maar ook maatschappelijke impact te creëren.”

het lokale niveau. Bovendien fungeert het lokale niveau als broedplaats voor democratische innovaties en nieuwe burgerinitiatieven. We zien dat vele democratische vernieuwingen, zoals het vrouwenstemrecht destijds, eerst op gemeentelijk niveau werden geïntroduceerd. En gemeenten zijn vaak ook innovatiever in het ontwikkelen van beleid. Wist je dat Brugge al in de jaren 80 bezig was met ruimtelijke ordening, terwijl het nog decennia zou duren voordat hier op Vlaams niveau regels over werden opgesteld? Gemeenten fungeren vaak als een soort proeftuin voor nieuwe initiatieven die later door hogere beleidsniveaus worden overgenomen. Dus het is echt belangrijk dat burgers mee kiezen wie op dat niveau de touwtjes in handen krijgt. Die verkiezingen in oktober zijn écht van belang. En elke stem telt.”